

MIRCEA MALIȚA A 2000. ÉV KRÓNIKÁJA

Az emberiség fejlődése minden fókán foglalatosságainak egy kicsiny, ám értékes szektorát a jövő megfejtésére irányuló kísérleteinek szentelte. Apollón Delphoiban levő jóstemplomában Püthia, a papnő, háromlábú székén ülve olyan artikulátlan hangokat hallatott, amelyeket az elébe járuló akár gyötrő kérdéseire kapott válaszként is értelmezhetett. Igaz, manapság e misztikus korszak örökülumának tisztánlátását azzal magyarázzuk, hogy Delphoi volt a görög világ legerősebb ligájának állandó székhelye, oda futottak hát be az összes valóban megbízható értesülések. Mai világképünk szerint a delphoi-i orákulum inkább amolyan központi adattároló volt. A vallásos korszakban a szent könyvek éppen elég rejtett értelmet tartalmaztak minden körülmények között használható próféciák tápiálására. A középkor kerek számoktól mindig elbűvölt emberei az 1000. esztendő előestéjén elindultak Jeruzsálem felé, hogy le ne késsék az utolsó ítéletet. A reneszánsz idején minden valamire való fejedelemnek saját csillagjosa volt. A felvilágosodás korában a jóvendölés miszsióját a történetfilozófusok vállalták, s az ésszerűség jegyében művelték. A múlt kutatása közben igyekeztek felismerni ciklikus szabályokat s a múlt meg jövő történéseit értelmező törvényeket.

Évszázadunkban a jóvendölő tisztség jellege pozitívabbá vált. Püthia közzgazdaságtanból doktorált, s a statisztika tudományának mesterévé lépett elő. Mi sem egyszerűbb, mint összeadni egy jelenség adatait, például a népesség változóit vagy a nemzeti jövedelem növekedésének jellemzőit, utána aztán görbét szerkeszteni, olyat, amely a jelenlegi adottságokon túl lépve a jövő fejlődését példázza. Az ellenőrzött és tervszerű gazdasági növekedés domináns tevékenysége az öt-tíz éven belül kialakítható társadalom tudományos elképzelésének kialakítására kötelez. A

szocializmus a tervvel egyetemes érvényű fogalmat honosított meg. S kialakította a jövőbe tekintő tervezők szakosodott testületét. Új habitus alakult ki: a távlatokban való gondolkodás, a folyamatok elgondolása távoli célok fényénél.

A jelenségek előreláthatósága a történelmi materialista felfogás szerves része: a világot nem vak erők megfejthetetlen játékának, hanem megismerhető és uralható tényezők kölcsönhatásának látatja. Az emberiség haladása tudatossá, célirányossá válik, értelmet kap. Megis-

Mircea Malița

merés, birtoklás és előrelátás: egyazon tudományos módszer különböző ütemei, olyan módszeré, amely az évszázadunk uralkodó áramlatát alkotó socialista rendszer kiteljesedésének és erősödésének folyamatában érvényességét minduntalan igazolta.

A technológia fejlődését jellemző gyorsaság heveny szükségessé tette a holnapi világ képének haladéktalan felvázolását. Az eszközök csakis a természeti környezet alapvető módosítása után kerülnek az emberi univerzumba. Kezdve a fajták egységülán az emberek szívta levegőig és az ivóvízig, a technika mindent megváltoztatott. Igen ám, csak hogy ha a természet, amilyenek még nemzedékünk ismeri (s már le kell fényképezni, emlékebe a jövő nemzedékeknek), eltűnik s helyébe hamarosan egy mesterséges univerzum lép, akkor még idejében intézkednünk kell, elővigyázatosságnak kell lennünk. Az ember nagymérvű beavatkozása a természet rendjébe rendet követel, immár tudatos fenntartását annak az egyensúlynak, amely egykor szerves volt. Húsz éven belül megkétszereződik az emberiség vízszükséglete. E helyzetet előrejelzésének figyelembevétele nélkül az emberiség vízhiánnyal küzdhet. Képzelnék csak el azt a szuper-iparosított, végtelenen technológizált és automatizált világot, amelyben az emberiség — szomjas, s egy csepp víz aranyat ér. Az ember teremtette új természetben a nyersanyagok egyensúlya nélkül a műszaki haladás paradoxálissá válik.

Mindössze egy évtizedre volt szükség ahhoz, hogy egy olyan bonyolult találmány, mint az elektronikus számítógép, a vállalatok tudományos vezetésének mindennapos eszközévé váljék. Ugyanez az időszak a televízió széles körű elterjedésével gyökeresen megváltoztatta a tömegtájékoztató módózatait is. Ezeknek az újításoknak a látható következményei felvetik a kérdést: mit hozhat még társadalmi vonatkozásban az elektronikus technika miniatürizáló folyamata és a hírközlési eszközök további tökéletesítése?

Szilárd a talaj a szakemberek lába alatt mindaddig, amíg csupán egyetlen változott tanulmányoznak. Minden szakember egy-egy jelenség tanulmányozását mélyíti el; például a vizét, az élélmzését, az energiát vagy az urbanizmusát. Csak hogy a holnap világa nem egymástól elszigetelt görbék összessége. Jellemzőnek tartom a következő esetet: egy statisztikus új jelenséget tanulmányozott, mégpedig azokat a befektetéseket, amelyeket az utóbbi években az ipari orszá-

gok a tudományos kutatás fejlesztésére fordítanak. A jelenség fejlődőben van. A mi statisztikusunk addig vetítette ki a következő évekre ezt a fejlődést, amíg egy kollégája fel nem hívta a figyelmét, hogy e számítás szerint a tudományos kutatás céljait szolgáló beruházások az évszázad végéig meghaladnák a szóban forgó országok teljes nemzeti jövedelmét, ami persze abszurdum.

Minden jelenség önmagában csupán olyan képzetet kelt, amelyet más tényezők befolyásának figyelembevételével kell korrigálni. Így jöttek létre a fejlődés matematikai modelljei is, amelyek már nagy területet fognak át, hiszen számos változót vesznek figyelembe. Mindegyikük mérhető, kvantifikálható. A modellek a jövő társadalom makettjeinek tekinthetők; a makett alapanyagát egyenletekből és táblázatokból gyúrtuk. Számítógépek segítségével bonyolult, jelentős számú tényezőt tartalmazó modelleket lehet készíteni.

Egy jelenség extrapolált görbéi? Matematikai modellek több változóra? Vajon ennyi elegendő? Ha számolunk azzal a ténnyel, hogy még nem minden társadalmi elem mérhető, ha a hagyomány, a kultúra, az izlések és szokások erejére gondolunk, a modellek elégtelennek tűnnek. Könnyebb nyílt mezőn gyarat építeni vagy évszázados fát gyökerestül kitépni, mint az egyén eszmevilágát módosítani, mentalitását gyors ütemben új helyizethez igazítani.

Közgazdászok, szociológusok, matematikusok, történészek, a nemzetközi viszonyok szakemberei fogtak össze, hogy megvilágítsák, érthetőbbé tegyék a jövő képét. Sok országban nyilvános vitákat kezdeményeztek, kutatói kollektívák alakultak, s a folyóiratok ilyen témákkal foglalkozó rovatokat indítottak. Az előrejelzés már ott tart, hogy akár külön tudományággá szerveződhet.

Valaki a *futurológia* elnevezést javasolta, de többen úgy vélték, hogy a terminust már kompromitálta az első világháború előtti évek egyik képzőművészeti áramlata. Számos, a határtudományokból kölcsönzött leleményhez folyamodtak. Ezek egyike a modell görög elnevezése: *paradigma*. Miként ez a lexikográfiában egy szó ragos formáinak összességét jelenti, a szociológiában n számú összemérhető tényező kompakt elrendezését jelzi, amelyek egyidejűleg elemezhetők, a mennyiségi módszerek logikai szigorát alkalmazó minőségi elemzés formájában.

Új irodalom született a jövő paradigmáinak körülírására. Tárnya a 2000. évre

összpontosít. Mától 2000-ig még harminc esztendő van, egy nemzedéknyi idő (három generációt számítunk egy évszázadra). A tervezés szinte kötelezővé tette a következő húsz év áttekintését. Így hát 2000-ig elmerészkedni tulajdonképpen csupán kis kinyújtózkodás. És ez nemcsak lehetséges, hanem egyenesen szükséges. Az a tíz esztendő, vagy akár harminc az egyéni tapasztalat mércéjével mérve sem sok. Minden szülő, aki ma gyermekkosziban sétáltatja csecsemőjét, feljogosítva érzi magát arra, hogy előre láthassa: kincse milyen világban érik felnőtté, mi lesz a foglalkozása. Azt mondják, hogy 2000-ben tíz foglalkozás közül nyolc teljesen újszerű lesz, s ma még azt sem tudhatjuk, hogyan fogják azokat nevezni. A foglalkozások jelenlegi nomenklatúrája addig teljesen elavul.

2000-ben hazánk jelenlegi lakosainak közel kétharmada még megüli az ezredforduló szilveszterét. „Boldog új évet!” — hangzik majd a videtelefonokban; s jókívánságokat kapunk holdbeli teleszkópokról, bolygóközi állomásokról. A középiskolások akkor már a XXI. századra vonatkozó kérdéseket intéznek az iskolai számítógépekhez. A világ mind kisebb, az ember pedig mind hatalmasabb lesz. S a jövő aratás magva el van már vetve: laboratóriumokban, kísérleti állomásokon csírázik, vagy az értelemben.

A 2000. év megvitatása egyetemes szükségesség. A hatmilliárd főből álló emberiség nem élhet a mai hárommilliárd normái szerint. A társadalmi magatartás ésszerűségének növelése a túlélés követelményévé válik. Annak a világnak az előkészítését már ma el kell kezdeni. Egy város újjáépítéséhez harmincöt év szükséges. Egyáltalán nem tűnik abszurdnak, ha egy építész már ma hozzákezd egy Bukarestet Ploiești-tel 2000-ben egybekötő új város alaprajzának a kidolgozásához.

Nemrég még fenntartással fogadták a jövőre vonatkozó elgondolásokat. Rájöttek azonban arra, hogy a modern ember fontos jellemzői közé tartozik a képzelő-

erő is, amely éppenséggel a realizmus egyik feltétele. A dolgok oly gyorsan fejlődnek, hogy csakis merész képzelőerővel lehet a fejlődés reális és időszerű áramlásában a felszínen maradni. Egy külföldi egyetemen tudományos-fantasztikus irodalmi kör alakult, hogy ébren tartsa az érdeklődést, serkentse a képzelőerőt.

Néha úgy tűnik, hogy a jövő megvitatása, ha kiemelik ezoterikus vagy irodalmi kereteiből, és pozitivista eszme-futtatásokba ágyazzák, veszíthet varázsából, egyhangúvá silányulhat; megfertőzheti a számok és táblázatok szárazsága. Csak-hogy a kozmikus repülések és a számítógépek napjaink tudományos-műszaki forradalmát romantikussá avatták. Reméljük, hogy a holnapi világot meghatározó mai tényezők kertjében, a gondolkodás és az adatok talaján sem hervad el a romantika virága...

A 2000. év — munkahipotézis. Vonzása naptári kerekességének tulajdonítható. Kivételes érdeme nem önmagában van, hanem a mai gondolkodás ösztönzésében rejlik. Mint minden emberi törekvésben, a cél ez esetben is egyezményes és változó: a hozzá vezető út a fontos. Már most érezzük az új indítékok hatását, azokét, amelyek a matematikai nyelvezetre építő gondolkodás támogatásához fűződnek, az elektronikus számítógépekre alapoznak, erős ösztönzések az iskola konzervativizmusának megváltoztatására; felsejlenek már a témák, amelyeknek a tudomány szenteli magát, s a látványos eredmények; részesei vagyunk a társadalom igazságos alapokon folyó tökéletesítésének, s buzdíthatjuk már az emberi szolidaritást; részt veszünk abban a vitában, amely az ember és kultúrája helyét hivatott kijelölni az új korszak koordinátaiban; s felmerül bennünk a kérdés, vajon a századvég a veszélyektől és kockázatoktól mentesebb nemzetközi keretet hoz-e majd. A 2000. év kölcsönzött égisze alatt anticipálva töprenghetünk a haladáson.

A kultúra

1959-ben C. P. Snow, az angol író es tudós a rádióban felolvasta *Két kultúra* című előadását. Az utóbbi időben kevés előadás váltott ki hevesebb vitákat; az embernek a két szonett vitája jutott

eszébe, Corneille idejéből. A hazájában uralkodó helyzet megfigyeléséből kiindulva, Snow azt állította, hogy a mai értelmiség két megkülönböztethető és különálló közösségre szakadt, amelyeknek nem-

igen van közös nyelvük, talán szót sem értenek. Egyik oldalán az irodalmárok, költők és a humanista műveltségűek, akik azt sem tudják, mi fán terem a termodinamika második törvénye, s fogalmuk sincs a molekuláris biológia legújabb felfedezéseiről. Az ellenpóluson a tudományos kutatók és a mérnökök, akik ritkán olvasnak irodalmi művet. Az első csoportba tartozók monopolizálták a kultúra képviseletét, mintha bizony egy matematikai tétel nem volna kulturális tény, s készek ugyan együttélni a látványos tudományos forradalommal, de tudomásul venni nem hajlandók, miként elődeik, a nagy regényírók észre sem vették, hogy az ipari forradalom kellős közepén élnek. A második kategória viszont leegyszerűsíti vagy elhanyagolja az örök nagy emberi problémákat. Az emberi lét-körülmények javítási lehetőségeit illetően az első kategória rendszerint a pesszimizmus és konzervativizmus bűnébe esik, a második viszont könnyed és néha naiv bizakodással hivatkozik.

A fizikus és egyben regényíró Snow nagyon is alkalmas volt a „két kultúra“ perének felelevenítésére, s arra, hogy gyors összehétközésüket hirdesse. Kettős hivatása ellenére vádbeszéde keményebben sújtotta az irodalmárokat, ebből ke-rekedett a szenvedélyes polémia. Bármilyenek voltak egyik vagy másik tábor túlzásai, bármilyenek lehetnek a problémafelvetés megkövetelte korrekciók, a lényeges az, hogy fontos témát bocsátott vitára; ez a disputa tulajdonképpen annak a négy évtizeddel ezelőtti schismaticus vitának a helyébe lépett, amelyet a kultúra és a civilizáció hívei folytattak egymással.

Legalább három elem biztosítja, hogy 2000-ig csökken az irodalmat az egzakt tudománytól elválasztó távolság; ettől aztán szerves egységében gyarapszik a tudomány. Először: a jelenlegi szakadás az egyoldalú szakosodás következménye. A következő harminc esztendőben a szintézis, a politechnikai és plurális-kulturális formálódás emelkedőjén élünk. A szakember is legalább két szakaszon fúr le a kultúra mélyrétegeibe. Másodsor: az irodalmi és a tudományos kultúra közötti szakadék intézményekből és konvenciókból következik. Az intézmények és konvenciók viszont mesterségesek, történetiek, tehát időlegesek. Az iskola apróra zúzza az ismereteket, mint az ércet az őrlő. A humán nevelésnek szentelt intézmények 2000-ig már biztosítják az ismer-

etek egyensúlyát. Az irodalom a mérnök tanulmányainak szerves alkotórészévé válik, hogy táplálja képzelőerőjét és újító szellemét, az elméleti fizika kurzus viszont növeli a költő érzékenységét. Végso soron: gyorsan újraprendeződnek azok a szakosodások, amelyek szokványosan osztották meg a kultúra területét. Valaha egymással összeférhetetlen diszciplínák társulnak. A legjellemzőbb egy-egy humanista kutatási ág és egy-egy egzakt tudományág szövetkezése. A matematikai nyelvészetet és a biofizikát a matematikai lélektan és a történelem kibernetikai tanulmányozása követi majd. Jegyezzünk meg még valamit a nagyközönségről, amely fogékony mind az egzakt tudomány, mind az irodalmi kultúrára. Az irodalmi érdeklődésük száma csupán a társadalmi fejlődés bizonyos fokán haladta meg az egzakt tudományos érdeklődésüket. Történelmi statisztikai tény ez. Az évszázad végéig fokozatosan egyensúly jön létre a két kategória között, amelyek végül egybe is olvadnak.

2000-ben már általánosodott kultúráról szólhatunk. A társadalmi osztályok megjelenésének pillanatától a kultúra az elitek kiváltsága volt. Csak a társadalomnak az anyagi lét szempontjából bekövetkező egyöntetűsége biztosítja a kultúra zavartalan megközelíthetőségét, a részvétel lehetőségét létrehozásában és terjesztésében. Amikor egy ismerősöm kényeskedve megjegyzi, hogy szívesebben élt volna Racine és Descartes korában, a klasszicizmus virágzása, a tudományok hajnala idején, így válaszolok neki: egészen csekély a valószínűsége annak, hogy a művészetek és a jólét asztalánál csemegézők szűk köréhez tartozott volna, sokkal valószínűbb, hogy dőghalálban elhullott névtelen katona vagy a kastély lépcsőjén megkorbácsolt jobbágy lett volna. Ezzel szemben a század végén élő egyén az alkotás és az eszmék körforgása, a művészetek népszerűsítése, a tudomány terjesztése folyamatában való tevékeny részvétel minden feltételének birtokában lehet.

A kultúra csak mozgásban levő eszméket tartalmaz, termékei nem statikusak. Egy gondolatársítás, amelyet agyamban kihunyni hagyok, anélkül, hogy közölném, lehet bármennyire értékes, nem válik a kultúra részévé. A kultúra javai jelzések formájában keringenek. Ebben az alakjukban fogja fel, dolgozza át és

továbbítja őket az ember. Nincsenek olyan eszmék, amelyek egyben nem üzenetek, vagyis közölhető információk. Az érzelem: információ. Amikor az anya először öleli magához gyermekét, az egyben kulturális és nevelési aktus: a gyermek első ízben fog fel „tapintási értesüléseket”. Értesülések hordozója a nyelv, a kép, a hang. A tudomány új vívmánya, az információ-elmélet lehetővé teszi számunkra a társadalmi élet, a társadalom kultúrájában való részvételünk jobb megértését. Az a tény azonban, hogy 2000-ben minden ember része egy sűrű hírhálózatnak, nem azt jelenti, hogy ugyanakkor akarata ellenére kötelező módon be kell fogadnia valamely adott értesülés-mennyiséget. Dolgozószobámban ezernyi rádióadó hullámhosszán láthatatlanul szállnak felém a jelzések: de tőlem és egy jó készüléktől függ, hogy egy bizonyos adást kiválasszak és meghallgassak. A 2000. év szempontjából a lényeges az, hogy az ember hozzáférhet a gondolkodás vagy a kulturális alkotás alkatelemeihez: az alap-információk nagyobb mennyisége hozzáférhető, rövidebb idő alatt beszerezhető, s beszerezése sokkal nyugalmasabb körülmények között zajlik le, mint bármikor az előző korszakok során.

A művelődés elsősorban gondolatátársítás. Új, alkotóerőről, képzelőerőről tanúszkodó asszociáció; de a gondolatátársítás elemei mindig a történelmi korszaknak megfelelők. A 2000. év kultúrája eredetiségének biztosítéka mindenekelőtt a társítandó elemek rendkívüli változatoságában rejlik, továbbá az emberi gondolkodás programjainak nevelés útján elért minőségi tökéletességében. Nemrég egy tizenhárom éves ausztráliai kislánynak — miután vegytanból és a fizika mágnességgel foglalkozó részéből megtanult egy leckét — az az ötlete támadt, hogy kikísérletezi, hogyan mennek végbe bizonyos vegyi reakciók egy mágnes pólusai között. Megfigyelte, hogy a reakciók felgyorsultak. Most egy tudós bizottság igyekszik magyarázatot találni a felfedezésre, amely felújított egy régebbi feltevést, s értékesen hozzájárulhat a tudomány fejlődéséhez.

A középkor a kulturális élet egy jellemzőjét hagyta ránk: a nagyobb tudásnak kijáró nagyobb megbecsülést. A bőséges hivatkozások évszázadokon át az értesülés-források könnyed felhasználásának büszke tanúságai voltak, de ugyanakkor a kultúra embere viselte rettentestheret is jelezték, bizonyosságul annak,

hogy ideje java részét dokumentálódással kellett töltenie. 2000-ben a tanulmányok két részre oszlanak: az alapos dokumentálódást a könyvtárak és archívumok számítógépeire bízzák; az eredeti szintézis lesz a szerző műve. A dokumentálódást, mivel az elektronikus gép elvégezheti, nem tekintik majd valóban értékes művelődési cselekménynek. Ezzel szemben mind nagyobb jelentőségűvé válik a munka alkotó és eredeti része.

Ma még a könyv a gondolatrögzítés és gondolatterjesztés legfontosabb közege. Holnap azonban már a kép és az élőbeszéd lesz az. Nem szűnnek meg létezni a könyvek, de többé nem játszanak főszerepet. A magnetofon és a mágneses-vizuális szalagok nagyobb mennyiségű kulturális információ hordozói lehetnek, mint a teleírt papírlapok. A kép sajátos vonásai, globális karaktere szervesen és egységesen átadható az egész kultúrának, amelyet ily módon el is választ az írás differenciált és analitikus jellegű korszakától. A szimfónia és a koncert, a regény és a drámai költemény túlságosan terjedős műfajok lesznek 2000-re. Akkor már a főbűnök közé fogják sorolni a művelődés redundanciáját: a felesleges szószaporítást. Kétfelm, hogy példák az ismétlés akkor még stílusfordulatnak számít. A hermetikus addig újra divatba jön.

2000 kulturális képének teljessége kedvéért a folklór jellemzőiről is szólnunk kell. A nem differenciálódott falusi közösségekben a kultúrának mindenki cselekvő részese, mivel a kultúra ott nem elkülönült intézmény. Éppen ezért is gazdagodhat állandóan és spontán módon a művelődés. A kölcsönös értesülés hálózata az emberek egymással folytatott beszélgetéseiben szövődik. A kultúra nagyon szorosan kapcsolódik a mindennapi élethez, bensőségesen tükrözi a természetről, vallási és filozófiai eszmékről való ismereteket. A társadalmi differenciálódás szétverte ezt az egységet, a szakosodás pedig egymástól elkülönült és idegen területekbe merevítette a kultúra részeit.

A 2000. év kultúrája ismét nagymértékben folklór jellegű lesz: visszanyeri egységét, az eszméket közvetlenül közli, nem pedig az írás közvetítésével; a hatás globális lesz, nem pedig differenciált, és a számbavétel egyetemes. A kultúra szóbelivé tétele a papírfüggöny eltávolításával növeli az állathozközelséget.

A 2000. év dallamait mindenki a maga hangján énekelheti, szüntelenül gazdagítván őket.

A nyelvek

Közel háromezer nyelvet beszél a világ népessége. Ezek a nyelvek sem elterjedtségükben, sem pedig az általuk írásban vagy élőszóban kifejezett kulturális alap tekintetében nem egyenlők. Minden nemzet nyelve szent azok számára, akiknek anyanyelve, hiszen a nyelv cement, mely összetart. Az országok közötti érintkezésben egy közös nyelv hiánya egyértelmű az eszmehordozó hiányával. A nyelvi korlát átlépésének gyakorlati eszköze a fordítás. Nap mint nap hatalmas energiát fektetnek e műveletbe, amely megkívánja, hogy egyes emberek több nyelvet tökéletesen megtanuljanak, s elvégezhesék az alapvető s a mindennapok hasznos teendőire vonatkozó művek átírásának nagy igényű munkáját. Csakhogy bármilyen tökéletes a fordítás, nem adhatja vissza pontosan a másik nyelv szavainak értelmét. Az eltérések zavarokhoz, a zavarok félreértésekhez vezetnek, s a félreértések csökkentik a harmónia esélyeit. A nyelvek változatossága a planetáris viszonylatú gyors és korrektt érintkezés egyik akadályja. Az egyetemes információ-körforgás szűk keresztmetszetei okozta problémák megoldásának vágya arra serkentette az embereket, hogy általánosan elfogadott és mindenütt használható új nyelvek tervezetét dolgozzák ki.

Wells azt állította, hogy 2000-re az angolok megtanulnak franciául és a franciák angolul. Az ilyenzerű megoldás azonban diszkriminációs jellegű, részleges, szűklátókörű és helyi fontosságú. Néhány kétnyelvű társadalom mégis akcióprogramnak tekinti.

Manapság már senki sem állítja, hogy bármely nép valaha is lemondana nyelvéről egy másik, megállapodásszerűen kiválasztott nyelv javára. A kérdés úgy tevődik fel: melyik lesz a dialógus biztosítására — általános megegyezéssel, az összes nemzetek által — elfogadott második nyelv? Ilyen nyelv volt a középkorban a latin. A XVII. századtól előtérbe lép a francia, amely a kancelláriák és a diplomáciai tárgyalások nyelvévé válik. 1924-ig a román diplomaták franciául fogalmazták meg a saját minisztériumukhoz küldött távirataikat! A *Háború és békéből* tudjuk, milyen kivételesen fontos szerepe volt a francia nyelvnek az orosz arisztokrácia és értelmiség körében. Később aztán erős vetélytársak jelentek meg mind a diplomácia, mind a kultúra területén. A kormányzati jelen-

leg az angolt, a franciát, a spanyolt, az orosz és a kínait tekintik nemzetközi használatú nyelveknek és munkanyelveknek. A statisztikák szerint az évszázad közepén (1950) a legelterjedtebb nyelvek a következők voltak: angol (250 millió), francia (80 millió), német (100 millió), olasz (60 millió), spanyol (120 millió), orosz (150 millió), kínai (600 millió). Ötvenmilliónál többen beszélik még az arabot, a japánt, a hindit, az urdut és a bengált. Ezekhez a számokhoz még hozzá kell adnunk azokat, akik többé-kevésbé jól olvasnak vagy beszélnek a nagy elterjedtségű nyelveken: 6—700 millió angol, 200 millió franciául. Megjegyzendő, hogy az utóbbi két évszázadban az angol nyelv fellendülése volt a legjelentősebb, ezt a következő adottságok jól szemléltetik: a világ összes napilapjainak a fele angolul jelenik meg, angol nyelvű az összes rádióadások kétharmada és a világszerte gyártott filmek háromnegyede.

Nyelvi imperializmusnak minősült az az elgondolás, hogy valamelyik élő nyelvet minősítsenek kiegészítő nemzetközi nyelvvé. Az angolok próbálkoztak ebben az értelemben; kidolgoztak egy egyszerűsített nyelvet, a 850 szóra építő *Basic English*-t. Az elgondolást maga Churchill is támogatta. A dolog végül is nem bizonyult életképesnek, de ösztönzőleg hatott a pedagógiára, s több nyelv tudományos alapokon kidolgozta a maga minimális szótárát.

Egy másik irányzat úgy véli, hogy a probléma csak egy holt nyelv segítségével oldható meg. „Vissza a latinhoz”, mondják hívei. Egy kongresszuson az olasz Peano klasszikus latin nyelven olvasta fel közlését, mégpedig a végződések elhagyásával. Így született meg az *Interlingua* (latina sine flexione). Bevallom: nagyon könnyen értettem. Renan imájának kezdete az Akropoliszon: „Kékszemű istennő, barbár szülők gyermeke vagyok...” interlinguában a következőképpen hangzott: „Io nasceva, o dea ocu-los azur, de parentes barbares...” Persze nehezebb azoknak az olvasóknak, akiknek anyanyelve nem sorolható a román nyelvek családjába.

Kifogásolhatók hát e szempontból mind az élő, mind a holt nyelvek. Descartes, Bacon és Leibniz (s nem véletlenül éppen a modern tudomány atyjai) azt állí-

tották, hogy kidolgozható egy mesterséges univerzális nyelv. Jelzésük gyümölcsözőnek bizonyult. Három évszázad során nem kevesebb, mint 700 mesterséges nyelv tervezete készült el. Egyesek valóban megérdemlik, hogy mesterségesnek mondják őket. Sudre zenei nyelve több mint száz évvel ezelőtt minden szavát a hangskála hét jegyére építette: *Domisol* istent, *Solamido* ördögöt jelentett. Sudre nyelvét énekelni is lehetett s festeni a szivárvány színeiben. A matematikus Hogben később kínai szintaxisra görög és latin gyökökből épített nyelvet, az *interglossát*.

A múlt században két mesterséges nyelv jutott túl a laboratóriumi munkálatok szakaszán. Az első a *volapük* (összetétel: a *world* és *speak* angol szavakból). Divatja letűnt. A második, az *eszperantó* (a remény nyelve) kiállta az idő próbáját. Az eszperantisták kongresszusa minden évben egybegyűjt néhány ezer küldöttet. Nemzetközi megállapodás

értelmében a posták felvesznek eszperantó nyelven megfogalmazott táviratokat (régii latin nyelvüket is). Néhány tucat tudományos folyóirat eszperantóul is közöl tartalmi kivonatot. „Simpla, flekseba, praktikasolvo de problema de universala interkompreno, Esperanto meritias vian Konsideron.”

Noha sok előnye van, az eszperantó mégis legfeljebb bizonyítéka annak, hogy bevezethető egy nemzetközi segédnyelv; főpróbája a 2000-re készülő nyelvnek. Egy ilyen nyelv logikus szükségessége parancsoló. Vagy egy vagy több létező nyelv mindenféle előzetes megállapodás nélkül, a benne rejlő tartalmak révén (irodalom, értesülések és technikai tartalmak) elhatalmasodik a többiek felett, mit sem törődve a kis nemzetek szempontjaival, vagy pedig minden nép összefog egy nemzetközi nyelv egyezményes és mesterséges kidolgozására; ebben a nyelvben aztán minden nagy nyelvcsalád kincseinek egy-egy eleme tükröződhet.

Az embereket egymáshoz fűző viszonyok

Az összehasonlító lélektan egy kiváló szakembere megfigyelte, mi történik, ha egy patkány-kolónia létszáma gyors ütemben növekszik, miközben lakóterületük nagysága változatlan marad. Megfigyelése szerint a túlnépesedés jelenségével egyidejűleg láthatóan módosult az egyedek normális viselkedése: növekedő agresszivitás jellemezte zavarok léptek fel. A nőstények többé nem törődtek kölykeikkel, a hímek rendjén belül hangsúlyozottabbá vált a hierarchia, megjelentek az önkényeskedők, gyakoribbá vált a szabálysértés, s kezdtek egymást felfalni. Gyakran hivatkoznak erre a kísérletre az emberi agresszivitás meghatározásáról folytatott vitákban, mintegy arra utalva, hogy az emberi faj esetében is az agresszivitás egyes arányban állna a népsűrűséggel. Kevésbé derős hipotézis a 2000. év társadalmának viszonylatában: hatmilliárd ember él majd akkor a Földön.

Szerencsére azonban csekély a valószínűsége annak, hogy e szabály az emberi fajra is alkalmazható volna. Abban a történelmi korszakban, amelyben földrésznünknek a jelenleginél 6–10-szer kevesebb lakosa volt, Európának sikerült egészen kiadós, harminc, sőt, százéves

háborúkat is vívnia. Az agresszivitásnak semmi köze a számbeliséghez. Legfeljebb a rendelkezésre álló anyagiak és a népeségszám arányának lehet valamelyes jelentősége. Agresszivitás nagy területtel bíró kis közösségek esetében is kialakulhat. Három, rendezetlen körülmények között, perspektívtalanul, létbizonytalanságban tengődő, az együttélés szabályait nem ismerő személy több ösztönök diktálta kirobbanást, izgalmat, surlódást és konfliktust okoz, mint száz személy ugyanakkora területen, ha az utóbbi nagyobb csoport minden tagjának helyzetét elfogadott normák objektív rendszere határozza meg. Az egyéni vagy csoportos agresszivitás inkább a szervezettség alacsony fokáról, a nyersanyagok rossz elosztásáról, méltánytalan és a jövő befogadására alkalmatlan társadalmi szerkezetéről tanúskodik. S pontosan e negatív tényezők hatásának csökkenésével vagy éppenséggel eltűnésével számolhatunk 2000-re.

Mínthogy az alapvető szükségleteket illetően az ember anyagi létfeltételei kiegyensúlyozottá válnak, eltűnik az ellenségeskedés és kapzsiság, a ragadozó természet legerősebb ösztönzője. Régmúlt korok túlhajtott individualizmusa a nagy

népsűrűség feltételei között értelmét veszti. Az önzést súlyos és ártalmas társadalomellenességnek tekintik, a legviszszataszítóbb bűnök közé sorolják. Ebből a szempontból a számbeliség gyógyító hatású. Képzelnék el egy autóbust, amelyben valaki minden eszközzel gyorsan el akar jutni a hátsó ülésektől a leszállásig. Ha nem lesznek túl sokan az autóbuszban, az illetőt udvariartilanságáért csupán megszólják. De ha zsúfoltság lesz, az incidens társadalomellenes ténynek minősül, és súlyos következményei lehetnek. 2000 zsúfolt társadalmában senki nem könyökölhet büntetlenül.

Az emberi természetben rejlő verseny-szellem konstruktív formákban, intellektuális és kulturális vetélkedésben nyilvánul meg. A társadalomban minden helyet csak versenyvizsgálással lehet elfoglalni. S tárgyilagosak lesznek a vizsgáztatások, a tesztek számítógepek értékelik. Manapság két — saját hangja kiválságáról mélyen meggyőződött — énekes viszonyában az irigységtől a gyűlölködésig az emberi kapcsolatok minden negatív formája szemléltetően ábrázolható. Egymás irányában tanúsított érzelmeikkel elég széles társadalmi szférát megfer-tőzhetnek, viaskodásukba zsüriket, bizottságokat vonhatnak be, s tovább is bővíthetik a vita kereteit. 2000-ben személytelen gép dönt, tudományosan és megfellebbezhetetlenül. Bármilyen szigorúak lehetnek, soha nem az objektív szempontok szülnék elégedetlenséget, hanem a szubjektív, részrehajló, igazságtalan ítéletek lehetősége. Mihelyt megnő a társadalom tárgyilagosságának a foka, minden siker valóban megérdemelt lesz. 2000-ben a közösségi szellemiség egyik parancsolata így hangzik: „Új örülj kollégáid sikereinek, mint a magadéinak.“

Az emberek közötti érintkezés, amely előző korszakokban a fogalmaknak tulajdonított eltérő jelentések miatt annyira veszteséges volt, kedvezően alakul, így aztán rengeteg félreértés elkerülhető. A beszélgetések rövidebbek lesznek, a fogalmak tisztázása már nem igényel retentenes erőfeszítéseket, amelyek egykor a társadalmi dialógus legnagyobb részét fel-emésztették. Amikor fogalmakat fejez ki — bármilyen elvontak legyenek is — az ember általánosan elfogadott meghatározások táblázatára hivatkozhat majd. Az objektív vizálas a pontos, gazdaságos és világos közlés biztosítója; mentesíti az embert a régebben előfordult kétértelműségek-től, meg nem értésektől, energiapazar-lástól.

Mind gyengébb lesz a visszhangja ama falusi és patriarchális típusú mentalitás-

nak, amely nem is annyira a gyakorlat logikáját követte, mint inkább a kisköz-ségek megörökítésére hivatott ősi ér-zelgősséget és erkölcsöket. A gép új men-talitást vezet be, pontosan megszabja a szerepeket, s gyakorlatias, ésszerű viszo-nyokat alakít ki. Növeli az őszinteséget, a lelkiismeretességet, a barátságot. Csök-kenti az ellentmondással teli ködös ér-zelmességet, ám erősíti a tisztá rokonszenvet. A gyanakvást bizalommal helyettesíti. Az emberi kapcsolatok szótárá-ból kigyomlálja a teátrális és őszintét-len gesztusokat, elveti a nem létező ab-szolút odaadás patetikus megnyilatkozásait, s helyettük új, kevésbé dagályos, de hasznosabb és megbízhatóbb értékeket vezet be.

A társadalom magas szervezetségi fo-ka növeli a nyugalmat. Az idegesség és ingerültség a bizonytalanságból, a világos távlatok felismerhetlenségéből, a rend-etlenségéből fakad: azonos reakciókat kiváltó ingerek halmozódásából. A rend-etlenség lehangol. Aki viszont pontosan tudja, hogy 38 nap, 4 óra, 30 perc múlva N hivatal 7. számú irodája ablakánál kiáltják a nevét, s beszólitja — meghall-gatásra — az amatőr fuvolások bizott-sága, az szívében nyugodt érzéssel él: tö-kéletesen működő rendszerbe tartozik. A 2000. év társadalmának tökéletes mű-ködését szerencsére már nem emberekből álló bürokratikus szervezet biztosítja, mi-vel az ő képességüket meghaladja a problémák bonyolultsága. Ha nem volnának a számítógepek, a 2000. év perspek-tívája rosszul szervezett, tehát ideges társadalom perspektívája lenne.

Akkor már az iskolákban tanítják a játékelméletet és a konfliktusok megoldá-sának szabályait összegező konfliktoló-giát. Senki nem csalhat. Könnyen leleple-zik a zsarolókat s azokat, akik érzelmi-leg próbálják kizsákmányolni felebará-taikat, a szüleik bizalmával visszaélő gyermekeket, a gyermekek tapasztalatlan-ságával visszaélő szülőket, s a nagy tár-sadalmi játék más szabálytalanságait: a társadalmi játék az érdekek méltányos összefonódását példázza.

Az emberek egymás közötti viszonyait minden időkben három pavlovi biológiai tényező mérgezte meg, tilalmak és disz-kriminációk diszkriserében: a *félelem*, az *éhség* és a *szex*. E három biológiai elem az egyéni boldogtalanság klasszikus szülője. A 2000. év civilizációja, amely az ipar révén megteremti a javak bősé-gét, s kultúrájában egyöntetűvé teszi a társadalmat, s tudományával kiemel az ésszerűtlenség mitikus állapotából, elő-mozdítja az ember kiszabadulását e ko-

ordinátákból, melyek minden élőlény mozgását meghatározzák.

A 2000. év emberisége többet is mosolyog majd. A viselkedés tudományos kódexében a szenvtelen komolyság maszkja inkább az értesülések felfogásában beállott zavar, mintsem a méltóságteljes meditáció jelének tűnik. Szavait mindenki udvariasan megválogatja, ezzel is

hozzájárulván a társadalmi együttműködés és együtterzés jó hangulatának a fenntartásához. 1967-ben nagy feltűnést keltett könyvében Desmond Morris azt állította, hogy az ember majomba oltott farkas. 2000-ben a hasonlatot a tudósok a hangya irányába viszik, s azt állítják, hogy az ember inkább kellemes, könnyen nevelhető hangya: viselkedésében is a tudományosság tükrözője.

A törvény és az erkölcs

Minden társadalom értékeinek íratlan listája szerint él; szabályainak írott megíratlan kódexe van. Ha nem létezne ez a lista, nem tudnók megkülönböztetni a jót a rossztól, a lényegest a lényegtelen-től, a hasznost a haszontalantól. Az értékek hierarchiája változóban van. Két egyén sincs, akik számára azonos. Am egy adott közösség viszonylatában az axiológiai táblázatok összessége fontos analógiákat tartalmaz. Az értéklisták egyeztetésére irányuló törekvés már az iskolában elkezdődik, a sajtóban, a tömegtájékoztató más eszközeiben, az irodalom és művészet révén folytatódik, s kiváltképpen a mindennapok tevékenységében teljesedik ki. Az eredményt a közvélemény mindig kétségbe vonja: zúgolódik, helyesel, rosszall, felhaborodik, honorál, megbélyegez. Közvélemény sem létezhetne az értékek rendbe szedett listája nélkül.

Milyen lesz 2000 etikája? Ha pontosan ismernők az akkori társadalom értékeinek listáját, akár meg is rajzolhatnók annak a társadalomnak a portréját. A nemzetgazdaságban és technikában használatos módszer, az extrapolálás, amely egy jövő időszakra vetíti egy jelenben ismert jelenség fejlődési görbéjét, az erkölcs terén kevésbé hasznos, gyakoribbak lévén a mutációk és diszkontinuitások. A materialista gondolkodásmód alapján bizonyosak lehetünk abban, hogy a termelési mód, a társadalom életstílusa az erkölcs szférában továbbra is tükröződni fog.

Az érdekek szorosabb összefonódása a társadalmi tudat magasabb fokát eredményezi. A közjó az egyéni érdeknél fontosabb, s a közjó elsődlegességét az emberek szabad, racionális választás útján teszik magukévá. A társadalmi élet teljessége annak a megértésére nevel, hogy az egyén egy adott struktúra eleme. A 2000. év társadalmi számos vonatkozás-

ban felszólja az egyéni érdek azon parcelláit, amelyek mások érdekeivel való összeütközések okai lehetnének. Évszázadokon át csak dögvések, háborúk, rossz kormányzati rendszerek s gyenge termékek következményei neveltek szolidaritásra. Az iparosodott, városiasodott, a műszakiaság magas fokára emelkedett társadalom szüntelenül a szolidaritás szükségességére emlékeztet.

A társadalomtudományok fejlődése és matematizálódásuk is hozzájárul az új etika megszilárdulásához. Elmondom „a fogoly dilemmáját“, a matematikai játékelmélet egyik legérdekesebb problémáját. Adva van két játékos. Mindkettő két lehetséges stratégiát tanulmányoz: „együttműködés“ az első, „agresszivitás“ a második. Ha mindkettő az „együttműködés“-stratégiát választja, mérsékelt, de egyenlő összegű jutalmat nyer. Ha egyik az „agresszivitás“-t, a másik az „együttműködés“-t választja, az első jutalma magasabb, mint az „együttműködés“ változat választása esetében. Ha azonban mindketten az agresszivitást választják, mindketten veszítenek. A nyereség növelésének vágyától vezérelve, egyes játékosok, akik arra számítanak, hogy a partner a békés stratégiát választja, agresszív válnak. A helyzet azonban szimmetrikus, és a játék mindkét játékos veszteségével zárul.

Ezt a dilemmát már 2000 előtt az iskolában fogják tanítani. A gyermekek mindebből értékes tanulságot vonnak le: hogy szerényebb, de biztos eredmény elérésére törekedjenek, hogy szorítsák háttérbe az olyan érdeket, amely csak a más rovására érvényesíthető, s hogy jobb elkerülni az olyan konfliktusokat, amelyek következményei mindenkire egyformán károsak. Megértik azt a logikai paradoxont, amely egykor háborúhoz, eszkalációkhoz, feszültséghez és az érdekek kemény megütközéséhez vezetett.

A 2000. év *krónikájának* elolvasása után egy barátom arra figyelmeztetett, hogy a könyvben bizonyos ismétlések adódnak. Elismerem: igaza van. Mivel még nem jutottunk el az évszázad végére, amikor az ismétléseket már kizárja a könyvek tömör stílusa, nem is árt bizonyos eszméknél időzni. Egy számítógép, ha megbízták volna a könyv kivonatolásával, megkönnyebbuléssel fogadta volna az ajánlatot. A szavak előfordulásának ismétlődését követve, a szavakat gyakoriságuk szerint csoportosítaná, és így jutna bizonyos következtetésekre. Mit állapítana meg a számítógép ebből a könyvből?

A leggyakrabban előforduló szó: *számítógép*. Egyetlen fejezetet sem lehetett megfogalmazni az emberi gondolkodást segítő új instrumentum felhasználása nélkül. Ez a gép — mely alkalmas arra, hogy a jelzéseket „igen” és „nem” jelzésekre bontsa, majd újra összeszerkessze őket a kívánt nyelvvezetési, s programozott műveletnek vesse alá őket — az élet a munka, a kutatás minden területére behatol. Terjedésében és hatásában minden más eszközhöz túlszár. Ahogyan a társadalmak erejét megsokszorozza az energia-embereknek nevezett demográfiai többlet jelenléte, ugyanúgy a közösségek gondolkodása meghatározódik a számítógépek, az elektronikus gépek révén, amelyek a dióda feltalálásának, illetve a germániumkristályok tulajdonságai felfedezésének köszönhetik létüket.

Egy másik gyakran szereplő fogalom: a *matematika*. Matematikai modellek, matematikai módszerek. Nem a speciális és nehézségekkel teli tudományról van szó, hanem a matematika nyelvéről, az egyetlenről, amelyen kifejezhetjük mindama jelenségek törvényeit, amelyet csupán minőségileg logikával nem lehet „tetten érni”. A villamosság, az atom, az élet, a tárgyak sokaságának mozgása: mindmennyi egyenlet, vagy azzá válik; rájuk vonatkoztatva a képek és a szavak önmagukban tehetetlenek. S ehhez még egy érvet fűznék. Semmi sem olyan költséges, mint a kísérletezés. Pontos intellektuális módszerek hiányában az emberek kísérleteznek és megfizetnek a kísérletekért. Az ember sajátossága, hogy modellezze a cselekvés előtt. Hatszöveget a méh is, meg az ember is tud készíteni. Marx szerint a különbség csupán az, hogy az ember előbb elgondolja, felépíti

gondolatban. A modellezés sajátosan emberi. Megkímél a próbálkozásos és hibák kinos sorozatától. A matematika az a viasz, amelyből a jelenségek és cselekvések modelljeit gyúrjuk.

Gyakran szólnak a *kifejezőmódról*. Igen, napirendre került az érintkezés problémája. Sűrű a hírközlés hálózata. Nincs ember, aki kívül maradhatna a társadalmi információ szövetén. 2000-re megoldódik a híradás misztériuma, feltárul a nyelvezetek törvénye. Nehéz és nyomasztó örökségtől szabadulunk, a fogalmak helytelen értelmezéséből következő értetlenség kisebbedik.

A gyakoriságok listáján az *ésszerűség* következik. A már említett tényezők kombinációja, a számítógépek számának növekedése, a matematika virágzása, a — természetes és mesterséges — nyelvek fejlődése az ésszerűség növekedéséhez vezet. Nem könnyű pontosan meghatározni, mit is értünk ésszerűségről. Beérhetnők azzal, hogy az ésszerűség az emberi tevékenységben érvényesülő logikai rendszer ismeretére, megértésére és alkalmazására vezethető vissza. Az ésszerűség azonban nem vezethető vissza egy szillogizmusra. 2000-ig új áramlat érvényesül, a cselekvés logikája, amelynek érvényesülési területén legalább olyan hatása lesz, amilyen a relativitáselméletnek volt a mechanikában.

A *haladás*, a felvilágosodás e fogalma a 2000-hez vezető út egyik *világítótornya*. Főlöszleges értékítéletekkel színeznünk. A haladás bonyolultabbá tétele annak az univerzumnak, amelyben élünk, a tárgyak feldolgozási fokának növelése, a nyelvek árnyalása, pallérozása. S még valami: az emberek közötti viszonyok megtisztítása az állatiasság salakjától.

Nem lehetetlen, hogy a számítógép megállapítja: a *természettel* méltánytalanul bántunk a könyvben. Ilyenekkel minősítettünk: zord, kegyetlen, ellenséges. Viszont mindenről, amit az ember alkotott, tehát a mesterségesről, hódolattal írunk: a mesterséges elmés, ésszerű, kifinomult. Magán viseli a zsenialitás jelét. A szerző valóban hisz abban, hogy 2000 felé haladtunkban mesterségesebbé válunk és így humanizálódunk. Ki sirja vissza a vad természetet, az erdő vadságát, amelyben fenevad üldözött, esővert, megvert az isten hidege, és kinzott az éhség a barlangban? Az ember természet — a művi; a geometria, az urba-

nizmus, a kémia, az anyagok feldolgozása; mind a művi tanúsága. A múlt században a mechanikai gép rabságba döntötte az embert: az ember a gép egy fogaskereke volt. Az automata azonban felszabadítja az embert, az ember a gép ellenőrévé válik, s így aztán szélesedhet foglalatosságainak skálája, s még gondolkodásra is telik idejéből.

Az ésszerűség eszközeivel felfegyverkezve indul harcra az ember a nagy problémák, az éhség és a konfliktusok ellen. A ma társadalmát megosztó ellentmondások nem orvosolhatatlanok. A jelenkori társadalom leginkább a megfelelő oktatást nélkülözi. Vannak alapok, lehetőségek, technika, tudomány; mindez valószínűleg és helyzetileg adott. Az ember formálódása mégis nehezen halad előre. A tanítókat is tanítani kell még. A nevelés, oktatás problémáinak megoldása nem ütközhet nagyobb nehézségekbe, mint a holdrészlet, a bolygóközi utazás és a sejt titkainak feltárása.

A számítógép kimutathatja, hogy a könyv *optimizmust* áraszt. Mérsékelt és feltételes derűlátást; de alapjában véve bizakodó hangulatú. A tudományos eredmények a gazdasági és társadalmi életben is megmutatkoznak. A tudományos szellem hozzásegítheti az embert ahhoz is, hogy végre a méltányosság és ésszerűség alapjaira helyezze az egyének, valamint a közösségek egymáshoz való viszonyát. Az együttműködés a 2000-hez vezető út objektív tényeiből adódó parancsoló szükségesség.

Vajon jobb lesz? Mindenképpen — *másképp lesz*. S ha a „jót” olyan értelemben használjuk, amelyben évszázados terhek könnyebbedését jelzi, nagyobb kényelmet, és értelemre alapozott emberi viszonylatokat, akkor: igenis, jobb lesz.

Boldogabbak leszünk? — kérdezhetné az olvasó.

Nem biztos. Az ember nyugtalan lény. Örökös változásra szomjas. Mindig elégedetlen azzal, amit már elért. Ebben az értelemben a kielégítetlenség érzetétől vezérelve igyekszik tovább az ember. S

ez a XXI. századi haladás biztosítója is.

Lesznek még konfliktusok? A hatalmas arzenál nem jó előjel. Ha az emberiség saját konfliktusai megoldását illetően át nem esik az értelmi megtisztulás krízisében, az ellenségeskedések ugyanolyan károsak és abszurdok lesznek, mint az előzők, a nagy veszteséggel járók. Elgondolásaink kiindulási hipotézise: a rendelkezésünkre álló eszközök lehetővé teszik a véres konfliktusok kiküszöbölését, a haladás nem szenvedhet el látványos visszakanyarodásokat törvényszerű kibontakozása során. Az emberiség alkalmazkodó képessége rugalmas: elkerülheti hát a jóvátehetetlen öncsonkításokat.

A jövőre vonatkozó elmélkedések a mi évszázadunkban nem hiábavaló elméletnek. A szocializmus az első jövő felé forduló rendszer; a tudományra és arra a meggyőződésre épül, hogy az ember úrrá válhat saját sorsa fölött, miként a természetet is megszelídítheti. A szocializmus lehetővé teszi az elnyomás és uralkodás viszonyainak átváltoztatását testvéri, együttműködési kapcsolatokra. Ugyanakkor megoldáshoz vezetett a társadalmi elmaradottság gyors felszámolása tekintetében, a civilizáció és kultúra magas színvonalára való feljutásig.

Ez hát válaszom barátom kérdésére. Nem mellőztem az ismétléseket, hanem igenis, rendszeresen visszatértem bizonyos témákra, s utószót szerkesztettem. S nem kívánom, hogy bármelyik előrejelzésemmel egyetértsen. Az előrejelzések igaza másodlagos fontosságú. A tények a folyamatoknak alárendeltjei. Ha azonban, minden nézetkülönbség ellenére, saját eszméivel és elgondolásaival kapcsolódik be a jövőről folyó vitába, már ezzel is új szemponttal gazdagítja a jelenre vonatkozó gondolatokat, s akkor *A 2000. év krónikája* teljesítette rendeltetése jó részét.

Farkas László fordítása

Részletek a szerző Cronica anului 2000 (Editura politică, 1969.) című könyvéből.